

Nekaj jezikoslovnih posebnostij v Kranjski Gori.

(Zapisal Tine Brdnik.)

E je resnično, da imajo ljudje vsake fare, da, vsake vasi, svoje posebnosti v govorici, tem gotoveje je to po takih krajih, ki ležé ob mejah. Kranjska Gora je tak kraj. Ta fara meji namreč na koroško in goriško stran.

Goriška ni sicer mnogo vplivala na narečje ondotnih stanovnikov, pač pa je s Koroškega marsikaj prešlo med sosednje Kranjce. Vzrok obojni prikazni je v tem, da je zveza z goriško stranjo dosti manj živahna, nego s koroško. Pot do goriških Slovencev v Trento je težaven, peščen in kamenit prehod, zgolj le za utrjene pešce, a pot na Koroško je starodavna cesarska cesta, speljana »čez Koren« v Beljak in dalje.

Akoravno pa so najbližnji sosedje slovenski Gorotanci, vendar se je zaneslo ravno s Koroškega in deloma tudi z nemškega Štajarja dokaj nemških tujk v Kranjsko Goro. To pa zaradi tega, ker možaki hodijo čez leto »v Nemce« (koroške in štajarske) drvarit. Tudi marsikak pastir, ki ga pošljejo slovenski stariši za kako leto »v Nemce«, zatrosi, povrnivši se, med vrstniki in otroki marsikatero tujko. A kljubu temu se čuje mnogo pristnih slovenskih besedij, ki utegnejo slovenskega jezikoslovca zanimati, bodisi zaradi pomena, bodisi, ker so take oblike redke. Zanimivo pri tem je zlasti še to, da rabijo stanovnikom za nekatere pojme zgolj le iz tujščine vzeti izrazi, za druge pa imajo ravno take besede čisto slovenske, katere se sicer med večino slovenskega naroda slišijo le izposojene ali potujčene.

V naslednjih vrstah podajam nekaj takih posebnostij prepuščajoč strokovnjakom, ko bi hotel ta ali oni kdaj nadrobneje pisati o njih.

Abnjek, eka, pokrov pri peči, tudi pokrovki pravijo tako; pri »mečkáh« (mertergi, Mehltruhe) pa je le pokrov.

Ahlisek, ska, oklešček, odsekan in okleščen del ali konec veje ali vrha.

Ašlávén, neumen in smešen.

Atja, oče, gen. sing.: atju, dat.: atju, acc.: atja, atjo, voc.: atja, atjo, loc.: atju, instr.: z atjam, atam, nom. plur.: atji.

»*Bark* sem ga!«, maram zanj (ironično).

Barva, (sic!) Farbe.

Bišov, (bižol), fižol.

Breme. »V breme so se prijeli«, oklenili so se drug drugega.

Brina, smreka.

Brincelj, smrekov vrh.

Cita, e, samost., naglica. (Lat. prislov cito.)

Čeljad, i, otroci, starosl. čedo, otrok.

Čompe, čomp, krompir.

Čvešpi, ov, mošk. sp. Zwetschken.

Čvežen, na, Draht. V »Ljubljanskem Zvonu« IX. 2, 99, 100 izvaja dr. K. Štrekelj ta samostavnik po Matzenauerju in Sandersu iz Zieheisen = Zugeisen = Drahteisen.

Čvič, a, krik.

Drvnica, drvarnica.

Dvajsté, 20, *tristé*, 30, *štiredí*, 40, *petred*, 50, *šestred*, 60, *sedemred*, 70.

Fajndati, sovražiti, s kom skregan biti, (n. feinden).

Faže, faž, butare za kurjavo; (laško: fascina, fascio, lat.: fascis.)

Frata, e, prostor v gozdu, kjer je vse posekano.

Grolca, e, jagoda pri molku.

Hriber, bra, kjer svet visi na dve strani.

Ivelca, ilovica.

Jednó, ena (ženska), n. pr. jednó te čaka.

»*Jérko* se držati«, grenko, žalostno se držati.

Jéškati, (in sem spadajoči) *nazarén-skvati*, *maríjati*: Jezus, Ježeš, Nazarenski, Marija (kadar se bolj začudi Na-Marija) izrekati.

Ježva, e, gajžlja, bič.

Kájati, geniren, n. pr.: Ali te roka (ker je ranjena) nič ne kaja?

Kamaráči? Čul sem le stavek: V kamaráče te bom dejal, med kolena te bom dejal, stisnil.

Kapús, úsa, zelje kiselo. Govori se: Kiseva jed. (Laško: Capúccia, Häuptchen-salat.)

Kazen, zni (sing.), obresti, Zins.

Klada, e, na tla podrto drevo.

Kôj? namesto: kaj? — Vselej pa: Kaj si star? ali kaj let si star?

Kónjeclj, kobilica, Heupferd (Locusta).

Krótvati, klatiti sadje.

Kvôbek, klobuk.

L'ki, précej. *Ki*, kar. N. pr. l'kí pridem, précej pridem; ki sam prinesi, kar sam prinesi.

Luža, e, blato na cesti.

Márnjati, govoriti.

Med, predl., = nad; med-sé, navkreber; pod-sé, navzdol; táma, tam; táma-le, tám-le; gorta, hinauf; tóta-le (ženska), dieses (Weib) da; tóta béži, gehe hin.

Médenca (sic!), knoflja.

Meša, maša.

Mešta, žganjci.

Mihél, a, plur. mihéli, čmrlj.

Mô, morem, n. pr. ne mô vsega sam, ne morem vsega sam.

Nagnjivati se, hud postati, zameriti.

Naplatíti besedo, na pol povedati ali eliptično govoriti, n. pr. ko bi rekel: »Bi že povedal, toda . . .«

Nazamánsko, medmet, izraz začudenja. (Konec.)

Čutno predstavljanje pa mišljenje in zakoni mišljenja.

(Modroslovná razprava. Piše dr. Ivan Svetina.)

(Dalje.)

Yse do sedaj popisano predstavljanje brez ozira na vpliv naše volje moremo imenovati čutno predstavljanje, zato, ker se neposredno naslanja na čutno zaznavanje, to pa na posredovanje čutil in čutnih živcev. Katere predstave se obnavljajo v zavesti in kako se združujejo in razdružujejo, to je odvisno od kakovosti predstav samih, ki so že v duši, in od vplivanja novih zaznav. Oboje pa ima svoj poslednji vzrok v vplivanju zunanjih predmetov na naša čutila in na čutne živce.

Čutno predstavljanje je torej neprestani tok ali vedno menjavanje, združevanje ter razdruževanje predstav v zavesti, ki se vrši brez vplivanja volje po naravnih zakonih predstav.

Čutno predstavljanje še ni nikako mišljenje. Ono se nahaja tudi pri živalih in je najvišji pojav živalskega notranjega življenja, rečemo lahko: živalske duše, ako hočemo to, kar oživlja živalsko telo, tudi imenovati dušo, dasi je ta živalska duša bistveno različna od človeške. Pri

človeku se nahaja čutno predstavljanje čisto tako, kakor smo je zgoraj popisali, samo v sanjah. Takrat človeški um in volja ne delujeta, in predstavljanje se vrši samo po mehanskih zakonih obnavljanja in združevanja. Zato nastajajo v sanjah včasih jako čudne in smešne ter brezsmiselne zveze in skupine predstav. Domišljije tu ne brzda ne um ne prosta volja, zato ustvarja v duši podobe, ki se morajo razdreti in razpršiti, ko se prebudimo in se zopet prične delovanje višjih duševnih močij. Kadar je človek vzbujen, takrat se njegovo čutno predstavljanje ne more nikdar popolnoma odtegniti vplivu volje. Vendar je pa ta vpliv lahko večji ali manjši. Včasih se zgodi, da je jako majhen, da se kdo nekako prepusti samo svoji domišljiji. Tedaj pravimo, da ničesa ne misli, ali da sanja ob belem dnevu.

Na podlagi čutnega predstavljanja se razvije pri človeku mišljenje. Človek ima namreč zmožnost, da more prosto poseči v tok čutnega predstavljanja, ki se vrši po vplivanju zunanjih predmetov in po zakonih obnavljanja in združe-

Nekaj jezikoslovnih posebnostij v Kranjski Gori.

(Zapisal *Tine Brdnik*.)

(Konec.)

Peter, tra, oder za slamo, krmo.*Plézati se*, drsati se.*Pogača*, vsak bel kruh.*Pólma*, e, žoga, (n. Ballen).*Pošóbánca*, kruh, spečen iz tistega testa, ki se nazadnje »pošoba« — postrže.*Pošóbati*, obráti (kost), postrgati.*Povérk dati*, s palico dati, koga napoditi.*Prángati*, za procesijo iti (o sv. Tesu), (n. prangen, skazovati se, bliščati).*Prajtel*, teljna, butara, ki se Cvetno nedeljo prinese k blagoslovljenju.*Prúštah*, *prúštof*, a, die Weste; (n. Brusttuch). *Lajbč*, *lajbele* pa je površnja, gorénja kratka suknja. V Šmartnem pri Kranju pa zaznamujejo narobe. ‚Lajbč‘ je Weste, ‚prúštah, prúštof‘ pa gorenje oblačilo ali ‚rékeljc‘.*Résen*, prisl. resno, zares, v resnici.*Ríbanca*, kislá repa.*Rója*, e, majhna voda, luža.*Róžno* pogledati, debelo, zavzeto pogledati.*Rúšati*, drgniti, mencati.*Rušje*, a, nizko, mehko grmovje, stelja v gozdu.„*Sedéc*“ je vsak gospodar, da ima le svojo hišo.*Škrénja* spodnja čeljust.*Smrinje*, brinje.*Ščepéti*, skleti.*Šívanca* (sic!), Nähadel.*Šívilja* (sic!), Nähterin.*Škodovati se*, jadikovati, nekako tako-le: O, škoda, da mene ni bilo zraven; o škoda, da sem tako naredil.*Špičice*, vžigalni klinčki.*Trépa*, verrückte Person.*Trépast*, trapast. Dr. K. Štrekelj v »Lj. Z.« IX. 5, 294, 295 izvaja obojno po Lexerju iz srednjevisokonemškega trappe, einfältiger Mensch, Tropf.*Uho*, plur. ušéta ali ušéte.*Vasvát*, prid., oslát.*Věnahti*, Božič, (Weihnachten).*Zanétiti*: ogenj je zanéčen. Tako od gl. *zmotiti*: zmočen.*Zdėti se*, sich einbilden, n. pr. sem se zdeva (zdelal), ich habe mir eingebildet, dass ich hübsch bin. Zaradi lepe, nove obleke se tudi lahko reče: Saj se bom še zdel.*Zéc*, zajec.*Žebrati*, moliti.*Žévčén* (želčén) je človek človeka, ki ga že dolgo ni videl, ževčén je tudi jedi, ževčna pa je tudi jed človeku (appetitlich).*Zóber*, bra, pogovarjanje.

Nekaj vzgledov za naglas: Sem písova (pisala); ali ste že spísali? Sem pozábva, sem kúpva, sem se jézova, sem létova, sem govóřiva.

Izpremembra samoglasnika: Karito, (korito), ker *o* ni naglašen, tako tudi kasívo, (kosilo); toda »smo že skósli«, ker je *o* v tej izreki naglašen. Zato se govori: Grem Podkôren; mi smo Karénci. Čuje se med glagoli pogostokrat taka-le zveza: Bež', poglej! bež', prínési! t. j. pojdi in poglej, pojdi in prinesi!Glagol pravim se glasi in sprega v sedanjiku: *prajm*, *prajš*, *praji*, *prajva*, *prajve*, *prajta*, *prajte*, *prajmo*, *prajte*, *prajjo*. Zato se tudi govori: *poprajti*, *pristájti*, namesto popraviti, pristaviti.

Jako zanimivi so neke vrste samostalniki in pridevniki. Le oglejmo si jih na tem mestu vkupno! Nena vadni imenovavniki nekaterih lastnih imen: Bošt = Boštjan, Franc = Frančšek, Lojza = Alojzij, Tona = Antonij, Vóren = Lavrencij. Brézen je mesec mare.

Še bolj čudni so nekateri hišni primki za ženski spol.

Ženska končnica *ca*: Vavčarca, (Vavčar skrceno iz Lavtižar), Senčca (Senca).Ženska končnica *ejca* ali *ica*, strsl. † (jat): Mákejca (Mákovec), Šólejca (Šolo-

vec), Lúkejca (Lukec), Urbánica (Urbáni), Smrinjekica (Smrinjek), Búdineka (Búdinek), Márkejca (Márkec), Bajšica (Bajs), Bváželjnica (Bváželj), Klemenjákica (Klemenják).

Ženska končnica *ica*: Rogaríca (Rogár), Pečaríca (Pečár), Petrašica (Petraš).

Ženska končnica *ka*: Pleška (Pleš), Robička (Róbič), Jernejka (Jernejec), Sivka (Sivec), Júrežka (Jurež), Petácka (Petác), Bricka (Brcé).

Ženska končnica *lja*: Čóšlja (Čošelj), Merklja (Merkelj), Bôblja (Boběk).

Ženska končnica *nja*: Bukšnja (Bukš), Kádernja (Káder), Kajžnja (Kajž), Vočnja (Voč), Knapnja (Knap).

Ženska končnica *ova*: Markova (Marka).

Govori se: V Kranjski Gori (ker je vás v dolini), dalje Podkórenom; torej iz Kranjske Gore, iz Podkórena. Ako vprašáš onostran gore koroškega sosedá, namenjenega v Kranjsko Goro: kam greš? — odgovoril ti bode: Grem v Kranj. V Kranjski Gori pa spet onim,

ki so doma zunaj »Gorenjske doline«, pravijo: Kranjci.

Kranjska Gora se je včasih imenovala: Mati Božja na Belem Produ, nemški je: Kronau; »Krainberg« je dve uri oddaljeni koroški Strmec blizo cesarske ceste. Ljudje (Vaštanje) se sami in sosedje jih nazivljejo Baróvce (Borovci), žensko ime je: Barovšica (Borovšica), prid. barovski (borovski). Sosednja vás je Log (Vog). Ljudje so: Važáni, žensko: Važánka, prid. vóženski. Druga vás je Rúte. Imena in pridevniki se glasé: Rútarji, Rútaršca, rútarški. Spet vás: Podkuže (iz Podkluze, Unterklausen); oblike: Krížarjani, Krížarca, krížarski. Na gorskem robu je vás: Srednji Vrh. Druge oblike se vidijo skoraj nesorodne: Serjáni, Serjánka, serjanski. Vás: Podkóren (Wurzen) se delí v Spodnji in Zgorenji Kóren. Tam so Karenci (Korenci), ki imajo svoje Karenšice, fantje so karénski. Za »Koren« se číta v starih matrikah: Radix.

Čutno predstavljanje pa mišljenje in zakoni mišljenja.

(Modroslovna razprava. Piše dr. Ivan Svetina.)

(Dalje.)

Misleči duh pa s svojim umnim in prostim delovanjem izobraža pojme, dalje si ustvarja ideje, katerih ne zajema iz čutnega zaznavanja, ampak iz globočine svojega lastnega bitja. Primerjajoč potem pojme in ideje med sabo in z zunanji predmeti sodi in sklepa ter združuje svoje sodbe in sklepe v večje skupine, v dokaze in znanstvene sestave. Kako se vse to vrši, tega ne bom tu na drobno razpravljaj; le to hočem nekoliko natančneje popisati, kako človeški duh na podlagi čutnega zaznavanja in predstavljanja izobraža prve svoje pojme. To namreč je v tesni zvezi z namenom tega spisa, ker bomo v izobražanju prvih pojmov gledali prehod iz čutnega predstavljanja do mišljenja.

Ako zaznavamo več predmetov iste vrste ali pa isti predmet večkrat, potem je vsaka posamezna predstava, ki nastane iz dotične zaznave, bolj ali manj natančna in živa slika tistega predmeta, ki smo ga zaznavali. V njej se nahajajo bistveni in nebistveni znaki dotičnega predmeta. Bistvene znake imenujemo one predmetove lastnosti, ki se nahajajo na vseh predmetih iste vrste, ali na istem predmetu vsak čas. Bistvene znake jih zovemo zato, ker so za predmet tako važni, da nikdar ni in ne more biti brez njih, sicer bi ne bil več isti predmet. Nebistvene znake pa imenujemo one predmetove lastnosti, ki se nahajajo le na enem ali na nekaterih predmetih iste vrste, na drugih pa ne, ali pa jih tudi predmet včasih ima, včasih pa ne. Ako